

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Нечипоренко А. В.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні засади діяльності банківських установ на фінансовому ринку України.

Мета статті – дослідження особливостей діяльності банківських установ на фінансовому ринку України в сучасних умовах.

Метод або методологія проведення дослідження. З метою вирішення поставлених завдань у статті було використано сукупність методів наукового пізнання, що дозволило реалізувати концептуальну єдність наукового дослідження. Застосовано системний метод, метод порівняння, аналізу, наукової абстракції та узагальнення.

Результати статті. У статті розглянуто особливості діяльності банківських установ на фінансовому ринку України. Систематизовано фактори, які впливають на розвиток та діяльність банківських установ. Визначено необхідність оперативного реагування та адаптації банківських установ до змін динамічного зовнішнього середовища задля успішної їхньої діяльності. Досліджено й проаналізовано динаміку основних показників діяльності банків України за 2013–2022 рр. Розглянуто динаміку доходів, витрат, фінансових результатів банків України. Зазначено, що важливими показниками, які свідчать про ефективність діяльності банківських установ на фінансовому ринку України є рентабельність активів та рентабельність капіталу банків, розглянуто їхню динаміку за аналізований період та зроблено відповідні висновки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані банківськими установами з метою оптимізації їхньої діяльності.

Висновки. Банківські установи займають важливе місце на фінансовому ринку України. Дослідження останніх тенденцій показників діяльності банківських установ в Україні засвідчує, що за аналізований період кількість банків постійно зменшується. Крім того, помітною на діяльності банків виявилася банківська криза, яка спостерігалася у період 2014–2017 рр. Також для сучасної банківської системи характерною є тенденція до зменшення частки активів банків у ВВП. Тому, зважаючи на складні часи функціонування банків в Україні, необхідним є вжиття комплексу заходів для підвищення ефективності їх діяльності на фінансовому ринку.

Ключові слова: банківська установа, фінансовий ринок, активи, кредити, капітал, фінансовий результат.

ACTIVITIES OF BANKING INSTITUTIONS ON THE FINANCIAL MARKET OF UKRAINE

Nechyporenko Alina

The subject of the research is the theoretical, methodological and practical principles of the activity of banking institutions in the financial market of Ukraine.

The purpose of the article is to study of the peculiarities of the activity of banking institutions on the financial market of Ukraine in modern conditions.

Method or methodology of research. In order to solve the set tasks in the article, a set of methods of scientific knowledge was used, which made it possible to realize the conceptual unity of scientific research. The system method, the method of comparison, analysis, scientific abstraction and generalization is applied.

Results of the article. The article examines the peculiarities of banking institutions in the financial market of Ukraine. Factors influencing the development and activity of banking institutions are systematized. The need for prompt response and adaptation of banking institutions to changes in the dynamic external environment

for their successful activity was determined. The dynamics of the main activity indicators of Ukrainian banks for 2013-2022 were studied and analyzed. The dynamics of revenues, expenses, and financial results of Ukrainian banks were considered. It is noted that the profitability of assets and the profitability of banks' capital are important indicators that testify to the effectiveness of banking institutions in the financial market of Ukraine, their dynamics during the analyzed period were considered and relevant conclusions were drawn.

Field of application of results. The results of the research can be used by banking institutions in order to optimize their activities.

Conclusions. Banking institutions occupy an important place in the financial market of Ukraine. The study of the latest trends in indicators of the activity of banking institutions in Ukraine shows that during the analyzed period the number of banks is constantly decreasing. In addition, the banking crisis, which was observed in the period 2014-2017, was noticeable on the activity of banks. Also, the trend towards a decrease in the share of bank assets in GDP is characteristic of the modern banking system. Therefore, taking into account the difficult times of functioning of banks in Ukraine, it is necessary to take a set of measures to increase the efficiency of their activities on the financial market.

Key words: banking institution, financial market, assets, loans, capital, financial result.

JEL Classification: G10, G21.

Актуальність теми дослідження. Розвиток ринкової економіки в сучасних умовах різноманітних трансформацій вимагає дієвого функціонування фінансової системи. Одним із основних складових фінансової системи є фінансовий ринок, який водночас ще й виступає як важливе джерело фінансування економіки країни. Ключову роль у функціонуванні та розвитку фінансового ринку відіграють банківські установи. Банки займають важливе місце у розвитку економіки країни через надання фінансових послуг та забезпечення потреби у фінансових ресурсах для підприємств, домогосподарств та інших суб'єктів. Стабільно функціонуючі банківські установи забезпечують надійність фінансових операцій, підтримують доступ до фінансових послуг для громадян і підприємств, сприяють розвитку економіки через кредитування та інвестування, забезпечують збереження коштів клієнтів, виконують роль фінансового посередника і сприяють фінансовій стабільності країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, які охоплюють специфіку діяльності банківських установ на фінансовому ринку України присвятили свої наукові праці такі вчені: О. Барановський, Д. Жерліцин, М. Кузельєв, І. Рекуненко, І. Сисоєнко, Я. Чайковський та ін. Однак, незважаючи на потужний науковий доробок вищезгаданих учених, актуальною є потреба в поглибленому дослідженні діяльності банківських установ на фінансовому ринку України в умовах сучасних трансформацій.

Мета статті – дослідження особливостей діяльності банківських установ на фінансовому ринку України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвинений фінансовий ринок є одним з необхідних атрибутів архітектури фінансово-економічних відносин, що значною мірою характеризують стан розвитку національної економіки. В свою чергу, банківські установи є визначальним елементом функціонування фінансового ринку. Сучасні банківські установи надають до 300 різноманітних фінансових послуг. Крім того, банки спеціалізуються в наданні як традиційних, так і нетрадиційних фінансових послуг [1, с. 82].

Упродовж останніх років банківська система України функціонує в умовах нестабільності й постійних структурних трансформацій. Здійснюючи аналіз кількості банківських установ упродовж останніх 10 років, можна констатувати значне скорочення банків. Так, на початок 2013 р. кількість банків складала 176, а на початок 2023 р. – лише 67 (таблиця 1).

Таблиця 1. Кількість банківських установ в Україні з 2013 по 2023 рр.*

Рік	Кількість діючих банківських установ	з них з іноземним капіталом	у т.ч. з 100% іноземним капіталом
2013	176	53	22
2014	180	49	19
2015	163	51	19
2016	117	41	17
2017	96	38	17
2018	82	38	18
2019	77	37	23
2020	75	35	23

2021	73	33	23
2022	71	33	23
2023	67	30	22

**станом на 1 січня відповідного року*

Джерело: складено автором за даними [2]

Такі зміни пояснюються трансформацією засад та механізмів роботи банківської системи. Починаючи з 2014 року в результаті політичної та військової нестабільності банківська система України зазнає негативного впливу, що проявилось значним відтоком клієнтських коштів, падінням якості клієнтського портфелю, зростанням кількості неплатоспроможних банків, погіршенням стану публічних фінансів, певною напругою на грошово-кредитному ринку тощо. За такої ситуації Національний банк України (далі – НБУ) обирає курс на модернізацію банківської системи. Наразі на фінансовому ринку функціонують лише ті банківські установи, що адаптувались до нових умов і трансформацій (пандемія COVID-19, воєнний стан в Україні тощо). В свою чергу, НБУ протягом останніх років досить активно займається запровадженням нових стандартів банківського регулювання та нагляду згідно з вимогами директив ЄС, Базельських стандартів та передових міжнародних практик, що в цілому має позитивний вплив на банківську систему країни.

Тенденція щодо зменшення кількості банків в країні має двоякий характер. З одного боку, підвищується рівень платоспроможності банківських установ, відбувається підвищення стійкості системи, посилюється прозорість банківської сфери, а з іншого – відбувається своєрідне погіршення конкурентного середовища та водночас якості надання банківських послуг, зменшується довіра населення до банківського сектору в цілому.

Також слід зазначити, що доволі активна цифровізація в банківській сфері вже декілька років поспіль виступає тим фактором, який впливає на зменшення кількості традиційних відділень, у яких клієнти можуть приходити та здійснювати розрахункові операції. Так, за 2022 рік кількість підрозділів банків знизилась на 20% з 6685 до 5336 [3]. Відбувається зростання популярності онлайн-банкінгу, однак з'являються й ризики інтернет-шахрайства та кіберзлочинності, а тому банківські установи повинні ретельно продумувати й вдосконалювати свої заходи безпеки для захисту клієнтів. Негативом від зменшення кількості банківських відділень є зменшення доступності фінансових послуг, адже закриття таких відділень банків у віддалених або менш розвинених регіонах може обмежити доступ клієнтів до фінансових послуг. Це особливо може вплинути на тих, хто не має доступу до інтернету або не відчуває себе комфортно в онлайн-середовищі.

Загалом, на діяльність та розвиток банківських установ на фінансовому ринку України впливає низка різноманітних факторів, які доцільно систематизувати у 4 групи:

1. Економічні фактори:

- макроекономічна стабільність;
- інфляція та обмінний курс;
- рівень процентних ставок;
- конкуренція.

2. Політичні фактори:

- політична стабільність;
- банківське регулювання та нагляд.

3. Соціокультурні фактори:

- фінансова грамотність населення;
- демографічні чинники.

4. Технологічні фактори:

- інновації та фінансові технології;
- кібербезпека.

Вищезазначені фактори взаємодіють між собою й можуть визначити подальший вектор розвитку банківських установ в Україні. Особливо важливим є те, щоб банки могли оперативнo реагувати на зміни та вчасно адаптували свою стратегію діяльності для досягнення успіху в умовах динамічного зовнішнього середовища [4].

Важливим показником, який характеризує ступінь розвитку банківської системи, є активи банків. Незважаючи на значне скорочення діючих банківських установ упродовж 2013-2022 рр., активи банків лише незначно зменшилися у 2015 році, а потім знову продемонстрували своє зростання (таблиця 2).

Таблиця 2. Динаміка основних показників діяльності банків України за 2013-2022 рр.

Роки	Активи, млн грн	Кредити надані клієнтам, млн грн	Капітал, млн грн	Зобов'язання банків, млн грн
2013	1 278 095	911 402	192 599	1 085 496
2014	1 316 852	1 006 358	148 023	1 168 829
2015	1 254 385	1 009 768	103 713	1 150 672
2016	1 256 299	1 005 923	123 784	1 132 515
2017	1 333 831	1 036 745	161 108	1 172 723
2018	1 359 703	1 118 860	154 960	1 204 743
2019	1 493 298	1 033 430	199 921	1 293 377
2020	1 822 841	960 597	209 460	1 613 381
2021	2 053 232	1 065 347	255 514	1 797 718
2022	2 351 678	1 036 213	215 840	2 135 838

Джерело: складено автором за даними [2]

Класикою функціонування банківського сектору є операції з кредитування юридичних та фізичних осіб. Динаміка показників щодо виданих українськими банками кредитів має зворотній характер порівняно із динамікою обсягів активів. На фоні збільшення величини активів банківських установ спостерігається зниження частки кредитного портфелю в структурі активів. З одного боку, це може свідчити про обмеження фінансування інвестиційно-інноваційного розвитку економіки [5]. З іншого боку, висока питома частка активу одного виду приховує в собі високу ступінь ризикованості. Тому вимогою сьогодення до зниження ризикованості банківських операцій є посилення диверсифікації активів.

Щодо пасивів банківських установ, то за період з 2013 р. по 2022 р. спостерігається зростання обсягів ресурсів банківської системи України. Капітал банків упродовж досліджуваного періоду коливається й у 2013 р. становить 192 599 млн грн, а у 2022 р. – 215 840 млн грн. Варто зазначити, що в структурі пасивів зобов'язання банків займають найбільшу частку. Впродовж 2013-2022 рр. частка зобов'язань в структурі пасивів коливається в межах від 84,93% до 91,73%. Розмір зобов'язання банків у 2022 році порівняно з 2013 роком збільшився майже вдвічі, про що свідчать дані таблиці 2.

Розглянемо динаміку доходів, витрат, фінансових результатів банків України за 2013-2022 рр. (таблиця 3). Проаналізувавши дані таблиці, слід зазначити, що в період 2014-2017 рр. банківські установи України мали від'ємний фінансовий результат, тобто отримували збиток.

Таблиця 3. Динаміка доходів, витрат, фінансових результатів банків України за 2013-2022 рр.

Роки	Доходи, млн грн	Витрати, млн грн	Фінансові результати, млн грн
2013	168 888	167 452	1 436
2014	210 201	263 167	-52 966
2015	199 193	265 793	-66 600
2016	190 691	350 078	-159 388
2017	178 054	204 545	-2 6491
2018	204 554	182 215	22 339
2019	243 102	184 746	58 356
2020	250 171	210 445	39 727
2021	273 863	196 488	77 376
2022	357 549	335 628	21 921

Джерело: складено автором за даними [2]

Основними причинами збитковості банківської системи України в цей період були: значне падіння ділової активності в економіці, спричинене збройним конфліктом на сході країни та втратою урядового контролю над частиною території держави, девальвація гривні, зростання темпів інфляції, що провокували скорочення банківських вкладів населення, падіння платоспроможності та платіжної дисципліни позичальників, незадовільну динаміку промислового виробництва, інші негативні явища [6, с. 34]. Проте, починаючи з 2018 року ситуація покращилася, що відобразилося відповідно позитивно й на фінансових результатах банків. При цьому, у 2020 році прибуток був меншим за попередній рік, що пояснюється пандемією COVID-19, яка сколихнула весь світ і в тому числі відобразилася на банківській

системі України. У 2022 році також спостерігаємо, що прибуток в абсолютному виразі є меншим за попередній 2021 рік, що пояснюється повномасштабним вторгненням РФ в Україну та певним гальмуванням банківської системи країни у першому кварталі 2022 року.

Що стосується структури доходів банків України, то варто відзначити, що найбільшу частку займають процентні доходи, тобто операційні доходи, отримані банківською установою за використання грошових коштів. Процентні доходи традиційно є домінуючою складовою структури банківських доходів. Комісійні доходи банківської установи включають комісійні, отримані або сплачені у зв'язку із формуванням або придбанням фінансового активу чи випуском фінансового зобов'язання. Зростання частки комісійних доходів банку може бути як наслідок розширення асортименту банківських послуг, залучення нових клієнтів тощо [7; 8].

Щодо витрат банківських установ, то найбільша їхня частка припадає на процентні витрати. Друге місце традиційно займають загальні адміністративні витрати. Усі витрати банку підлягають чіткому контролю [9]. Структура доходів та витрат банків України у 2022 році представлено на рисунках 1 та 2 відповідно.

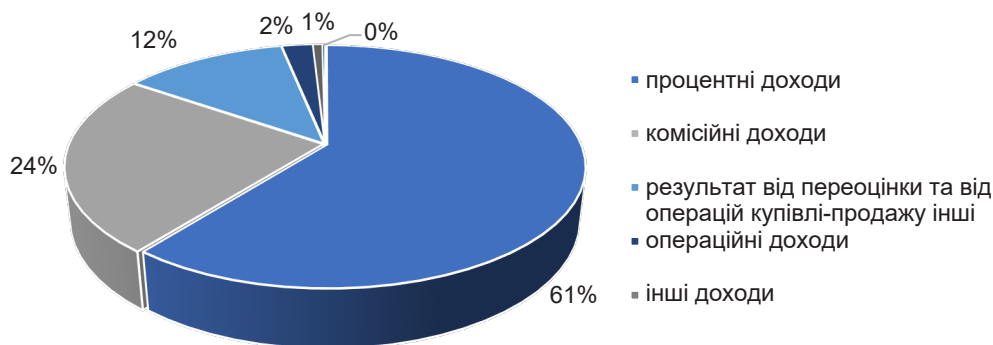

Рисунок 1. Структура доходів банків України у 2022 році

Джерело: складено автором за даними [2]

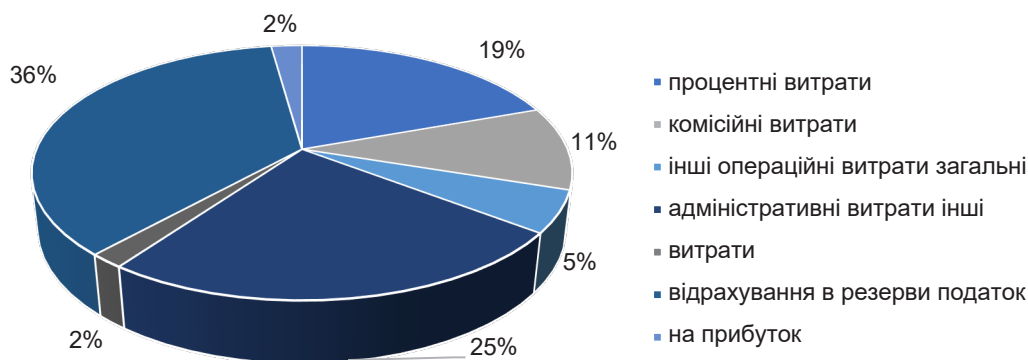

Рисунок 2. Структура витрат банків України у 2022 році

Джерело: складено автором за даними [2]

Важливими показниками, які свідчать про ефективність діяльності банківських установ на фінансовому ринку України є рентабельність активів та рентабельність капіталу банків. Графічно динаміка рентабельності активів і рентабельності капіталу банків України за 2013-2022 рр. представлена на рисунку 3.

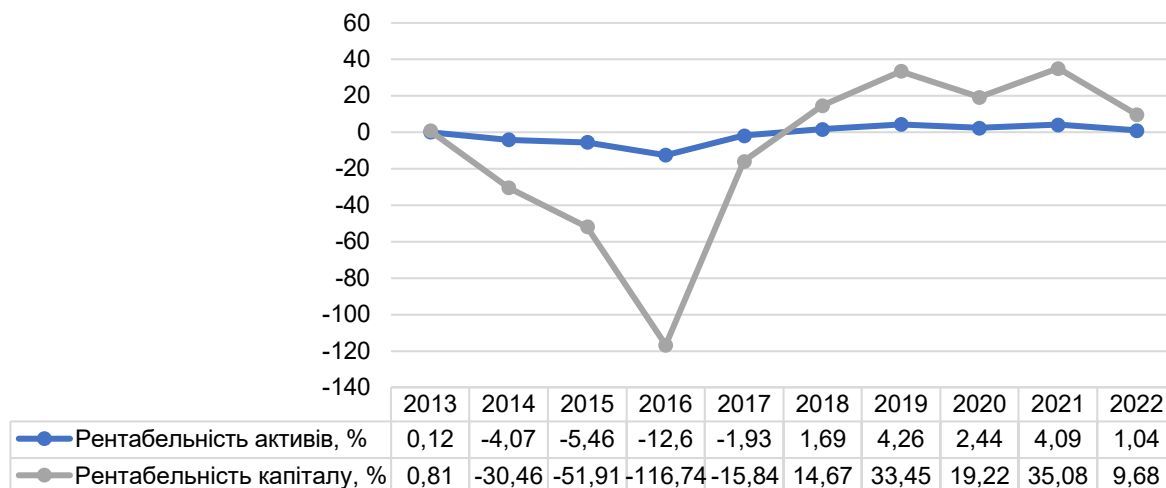

Рисунок 3. Динаміка рентабельності активів і рентабельності капіталу банків України за 2013-2022 рр.

Джерело: складено автором за даними [2]

Як бачимо з рисунку 3, рентабельність активів була низькою у 2016 році внаслідок виникнення значних сум збитків у банках України, а найвищий її показник спостерігався в 2019 році та становив 4,26%. Щодо рентабельності капіталу банків, то найнижчий показник також було зафіксовано у 2016 р., а найвищий – у 2019 р. У 2022 році показники дещо зменшилися порівняно з минули роком, але мають додатне значення. Тобто, незважаючи на ті кризові явища, які торкнулися банківської системи України, банки й надалі залишаються важливими фінансовими посередниками в національній економіці [10, с. 136].

Для загальної оцінки ефективності діяльності банківських установ на фінансовому ринку варто також здійснити аналіз частки активів банків у ВВП України. Так, у розвинених країнах світу частка банківських активів у ВВП складає від 130% до 200% [11]. Графічно частка активів банків у ВВП України за 2013–2022 рр. представлено на рисунку 4.

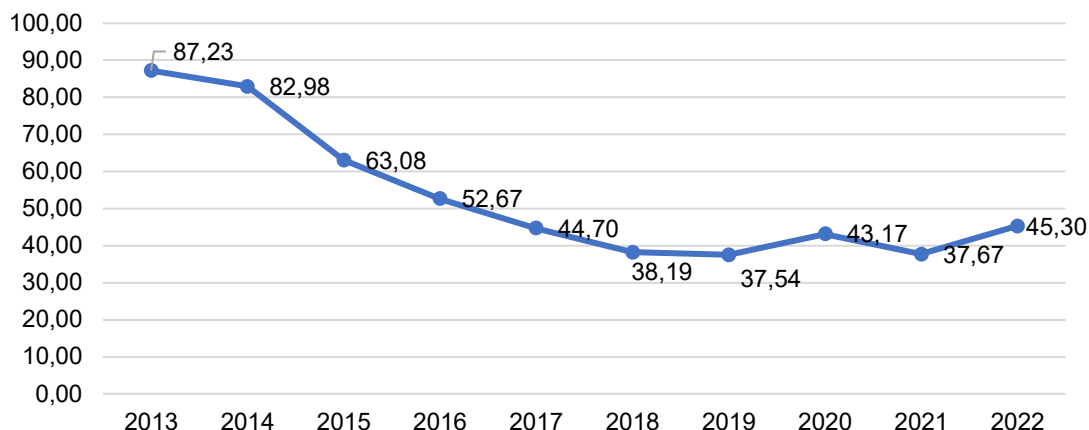

Рисунок 4. Частка активів банків у ВВП України за 2013–2022 рр., %

Джерело: складено автором за даними [2; 12]

З рисунку 4 помітним є зменшення ефективності діяльності банківських установ на фінансовому ринку упродовж аналізованого періоду. Так, у 2013 р. частка активів банків у ВВП складала 87,23%, а вже у 2022 р. – 45,30%. Тобто, спостерігається зменшення майже в два рази. Така тенденція означає про певне зниження ролі банківського сектору в економіці країни.

Висновки. Провідне місце на фінансовому ринку України займають банківські установи. Однак, дослідження діяльності банків в Україні показує, що за останні десять років кількість банківських установ помітно зменшилася. На розвиток та діяльність банківських установ впливає ряд факторів: економічні, політичні, соціокультурні та технологічні. Упродовж аналізованого періоду спостерігається збільшення активів банківського сектору. Так, у 2013-2014 рр. їхня частка у ВВП країни становила більше 80%. Однак, потім щороку для банківської системи України прослідковується тенденція до зменшення частки активів банківських установ у ВВП з 63,08% у 2015 р. до 45,30% у 2022 р. Це свідчить про проблемні аспекти в діяльності банківських установ на сучасному етапі, що викликані пандемією COVID-19, воєнним станом в Україні тощо. Однак, незважаючи на складні умови сьогодення, вітчизняний банківський сектор зумів адаптуватися й продовжує функціонувати. Підтвердженням цього є те, що починаючи з 2018 р., фінансові результати банків України зі знаком плюс, що означає отримання ними прибутків. Важливим питанням є подальше підвищення ефективності діяльності банківських установ на фінансовому ринку України, зокрема через пошук додаткових джерел отримання доходів та можливостей щодо оптимізації витрат банківських установ, впровадження нових фінансових технологій, що уможливить покращити якість надання банківських послуг клієнтам та сприятиме розвитку банківського сектору в цілому.

Список використаних джерел:

1. Прокопчук К. С. Діяльність банківських установ на фінансовому ринку України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2017. № 4(32). С. 181-185.
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
3. Корнилюк Р. Головні тенденції банківського ринку за 12 місяців війни. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697976/>.
4. Меженська В. В. Діагностика фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища. *Схід*. 2012. №1. С. 62-67.
5. Анфілов Д. Ю., Нечипоренко А. В. Інвестиційно-інноваційна модель розвитку фінансового ринку України. *Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи* : зб. тез VII Всеукраїнської наук.-практ. конф., 4 грудня 2019 р. / Київський ун-т імені Бориса Грінченка, Київ, 2020. С.106-109.
6. Чайковський Я., Чайковська І., Чайковський Є. Ефективність діяльності банківських установ в Україні. *Світ фінансів*. 2022. №3(72). С. 127-140.
7. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2020. №15(2). P. 94-104.
8. Baranovskyi O. I., Zherlitsyn D. M., Nechyporenko A. V., Sokyрко O. S. Econometric models of monetary policy effectiveness in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol 3. No 30. P. 226-235.
9. Kuzheliev M., Britchenko I. Theoretical and methodological aspects of formation of corporate control system in Ukraine. *Ikonomicheski Izsledvania*. 2016. № 25(2). P. 3-28.
10. Сисоєнко І. А., Карлюка Д. О. Аналіз основних фінансових показників діяльності банків України. Підприємництво та інновації. 2022. Вип. 23. С.132-137.
11. Zherlitsyn D. M., Kuzheliev M. O., Nechyporenko A. V. Bioresources Price Trend and GDP Growth Adjustment. *International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR)*. Vol. 10. Special Issue-1. 2019. P. 379-383.
12. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Prokopchuk K. S. (2017). Diyal'nist' bankivs'kykh ustanov na finansovomu rynku Ukrayiny [Activity of banking institutions on the financial market of Ukraine]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*, 4(32). 181-185.
2. Ofitsiynnyy sayt Natsional'noho banku Ukrayiny. URL: <https://bank.gov.ua/>
3. Kornilyuk R. (2023). Holovni tendentsiyi bankivs'koho rynku za 12 misyatsiv viyny. *Ekonomichna pravda*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697976/>
4. Mezhen's'ka V. V. (2012). Diahnostyka finansovoho stanu korporatsiyi v umovakh dynamichnoho zovnishn'oho seredovyshcha [Diagnostics of the financial state of the corporation in the conditions of a dynamic external environment]. *Skhid*, 1 (115). 62-67.

5. Anfilov D. Yu., Nechyporenko A. V. (2020). Investytsiyno-innovatsiyna model' rozvytku finansovoho rynku Ukrainy [Investment and innovation model of development of the financial market of Ukraine]. *Suchasna finansova polityka Ukrainy: problemy ta perspektyvy* : zb. tez VII Vseukrayins'koyi nauk.-prakt. konf., 4 hrudnya 2019 r. /, Kyivskyy un-t imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv, S.106–109.
6. Chaykovs'kyy Ya., Chaykovs'ka I., Chaykovs'kyy Ye. (2022). Efektyvnist' diyal'nosti bankivs'kykh ustanov v Ukraini [Effectiveness of banking institutions in Ukraine]. *Svit finansiv*, 3(72). 127-140.
7. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekunenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. (2020) The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine. *Banks and Bank Systems*, 15(2). 94-104.
8. Baranovskyi O. I., Zherlitsyn D. M., Nechyporenko A. V., Sokyryko O. S. (2019). Econometric models of monetary policy effectiveness in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, Vol 3. No 30. P. 226–235.
9. Kuzheliev M., Britchenko I. (2016). Theoretical and methodological aspects of formation of corporate control system in Ukraine. *Ikonomicheski Izsledvania*, 25(2). 3-28.
10. Sysoyenko I. A., Karlyuka D. O. (2022). Analiz osnovnykh finansovykh pokaznykiv diyal'nosti bankiv Ukrainy [Analysis of the main financial indicators of Ukrainian banks]. *Pidpryemnytstvo ta innovatsiyi*, 23. 132-137.
11. Zherlitsyn D. M., Kuzheliev M. O., Nechyporenko A. V. (2019). Bioresources Price Trend and GDP Growth Adjustment. *International Journal of Advanced Biotechnology and Research (IJABR)*, 10. Special Issue-1. P. 379-383.
12. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

ДАНІ ПРО АВТОРА

Нечипоренко Аліна Володимирівна,

Київський університет імені Бориса Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053, Україна

e-mail: a.nechyporenko@kubg.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-2494-1465

Researcher ID: G-5950-2019

DATA ABOUT THE AUTHOR

Alina Nechyporenko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,

Borys Grinchenko Kyiv University

18/2, Bulvarno-Kudriavska Str, Kyiv, 04053, Ukraine

e-mail: a.nechyporenko@kubg.edu.ua